

Ote partikularen interpretazioaz eta haren mikroaldakortasunaz

Sergio Monforte
Ekonomia eta Enpresa Fakultatea (UPV/EHU)

Artikulu honetan euskarazko *ote* partikula modalaren interpretazioa eta haren erabilera dialektalak jorratzen dira. Partikularen bidez hiztunak proposizioarekiko engaiamendu txikia adierazten du *-(e)n*-ez markatutako mendeko adierazpen-perpauzetan. Ekarpen hori testuinguru interrogatiboei aplikatuz gero, galdera konjekturalak sortzen ditu; hots, hiztunak ez du entzulearengandik erantzun irmorik espero (cf. Littell eta beste 2010). Hortik abiatuta, egun eremu murriztagoa duten beste erabilera batzuk azal daitezke: a) pragmatikoki segurtasun handia adierazten duten testuinguruak («ote den ba!» bezalako formak eta perpaus-amaieran agertzen den *ote*) eta b) Yang eta Wiltschkoren (2016) eta Farkasen (2017) ildotik, intrusiboak edo kostosoak izan daitezkeen galderen indarra apalduz kortesiaz galdetzen diren testuinguruak. Interesgarria da analisi horien aldeko ebidentziaren berri beste hizkuntza batzuetan jasotzen dela.

GAKO-HITZAK: Partikula modalak · Interpretazioa · Mikroaldakortasuna · Euskara.

On the interpretation of the particle *ote* and its microvariation

The interpretation of the modal particle *ote* and its distinct dialectal uses are looked into in this article. Speakers use the particle *ote* to convey a low degree of commitment towards the proposition in embedded statement-clauses marked by the complementizer *-(e)n*. If this contribution is applied to interrogative contexts, the result are conjectural questions; in other words, speakers do not expect a firm reply from the addressee (cf. Littell *et al.*, 2010). Taking this as a starting point, those uses geographically more restricted can also be accounted for: a) those contexts which express a high degree of commitment pragmatically (forms such as «ote den ba!» and the sentence final particle *ote*) and b) those questions asked in a politer manner by minimising the interrogative force of those contexts which may be considered intrusive or costly (Yang and Wiltschko, 2016; Farkas, 2017). Interestingly, evidence of these analyses can also be found cross-linguistically.

KEY WORDS: Modal particles · Interpretation · Microvariation · Basque.

1. Sarrera

Euskarak dituen partikula modal tradizionalen¹ artean *ote* partikula dugu. Hein handi batean *ote* partikularen gainean egin diren deskribapenak bat datoz gramatika-lanetan (Larramendi, 1729: 309; Harriet, 1741: 501; Lécluse, 1826: 96; Chaho, 1836; Lardizabal, 1856: 69; Gèze, 1873: 241; Astarloa, 1883: 705; Campión, 1884: 302; Azkue, 1891: 212, 354; Ithurry, 1895: 363; Arrigarai, 1919: 237; Altube, 1930: 222-223; Arotçarena, 1976: 185; Villasante, 1980: 50; Lüders, 1993; Zubiri eta Zubiri, 1995: 556; de Rijk, 2008: 443; Garmendia, 2014): hiztunen zalantzak adierazteko eta norberak bere buruari galdetzen dionean erabiltzen da. Deskribapen horiek irakurtzean honako galderak sortzen dira: a) zer da «zalantzak edukitzea» galdera batean? edota b) zer lotura dago zalantzak edukitzearen eta «I wonder» efektuaren² artean? Galdera horiei heldu baino lehen, errepara diezaiegun *ote* agertzen den testuinguruari.

Partikula hau batez ere galderetan erabiltzen den arren, hori ez da ager daitekeeneko testuinguru bakarra: galdera konjekturalez gain, mendeko adierazpen-testuinguru batzuetan eta eremu geografiko murrizteko hainbat erabileratan ere lekukotzen da *ote*; esaterako:

- (1) a. Zer ari ote da haur hori?
b. Begittendu jat ulixe *ete* ran. (Ormaetxea, 2005: 298)
c. —Erreka honetan bada amuarrainik? —Ote dan ba!

Adibide hauek erakusten dute *ote* partikula galderak ez diren testuinguruetan ere erabil daitekeela (1b & c). Horrez gain, kasu batzuetan (1a& b) hiztunak «zalantzak» adierazten dituela; beste batzuetan, ordea, ez dirudi zalantzan jartzen duenik proposizioan esandakoa (1c).

Artikulu honetan zehar, erabilera horiek gogoan, aurreko galderei erantzuten saiatuko naiz: erakutsiko dut, batetik, «I wonder» efektua eta galdera batean zalantzak edukitzea engaiamendu-mailarekin³ daudela lotuta eta, bestetik, perpaus motak baduela eragina gramatiketan identifikatutako erabileretan. Honela egituratuko dut lana: hasteko (§2) pragmatikaren aldetik bereizi diren galderak aurkeztuko ditut, bi kasu tipologiko nabarmenduz, partikulekin zerikusia baitute; ondoren (§3) euskarara joko dut berriro eta *ote*-k dituen funtzio nagusi bi edukiko ditut hizpide: 3.1 azpiatalean galderetan duen funtzioa arakatuko dut; 3.2 azpiatalean *ote* testinguru ez-interrogatibo jakin batzuetan ere erabil daitekeela argudiatuko dut. Gauzak horrela, 3.3 azpiatalean partikularen interpretazioa proposatuko dut. Hortik abiatuta,

1. *Partikula modal* etiketapean zerrendatu ohi diren partikulak honakoak dira: *al*, *ahal*, *bide*, *ei*, *omen* eta *ote*. Horiez gain, partikula modaltzat har litezkeen beste batzuk gehi lekizkioke zerrendari: *antza*, *ba(da)*, *baina* eta *abar*.

2. «I wonder» delako efektuaren bidez honakoa adierazi nahi dut: hartzaileari iruditzen zaio hiztunak igortzen duen itauna bere buruari zuzentzen diola; bestela esanda, *ote* duen galdera batek norberak bere buruari galdetzen diolako ñabardura du.

3. Hitz hori honako moduan erabiltzen da artikulu honetan: batek proposizioarekiko segurtasun handia edo osoa duenean, engaiamendu handia duela esango da; segurtasun-maila txikiagoa denean, berriz, engaiamendu txikia duela adieraziko da. Beraz, *engaiamendu* hitza ingelesezko 'commitment' hitzaren parekoa da lan honetan.

hainbat erabilera ezohiko plazaratuko ditut eta erakutsiko dut aurreko atalean defendatutako interpretazioaren berri ematen digutela horiek ere: galbidean dagoen *ote den ba!* bezalako esamoldeak (§4); ekialdeko hizkeretako *ote*-ren erabilera ez-kanonikoa (§5); kortesiazko *ote* (§6); eta perpaus-amaieran agertzen den *ote* (§7). Amaitzeko, hainbat ondorio ekarriko ditut (§8).

2. Galderak pragmatikaren aldetik

Euskalaritzan orain arte galderak pragmatikaren aldetik ikertu ez direnez, beste hizkuntza batzuk ardatz hartuta burutu dituzten bi analisis baliatuko naiz gai hori ikertzeko: Obenauer (2004; 2005; 2006) eta Littell eta beste (2010). Lan horietan galdera ez-estandarrek sortzeko baliabideak ikertzen dituzte, partikula modalak besteak beste. Halaber, galderetan eragiten dituzten aldaketa pragmatikoak aztertzen dituzte. Ondoren ekarriko ditut analisi biak labur.

2.1. Obenauerren (2004; 2005; 2006) galdera ez-estandarrek

Galdera mota ezohikoen inguruko erreferentzia argia da Obenauer (2004; 2006). Italiako pagoto delako hizkeran erabiltzen diren *nz*-galderak ikertzen ditu. Bere lana pragmatikoa baino sintaktikoagoa bada ere, pragmatikaren aldetiko sailkapen bat eskaintzen du. Galdera estandarrek eta ez-estandarrek banatzen ditu, literaturan ohikoa denez (Escandell, 1987; 1999; besteak beste). Obenauerren (2005) ustez, *nz*-galdera estandarrek *nz*-hitzaren balioa zehazteko eskatzen dute; hots, informazioa eskuratzeko baliatzen du hitzunak. Besteko, galdera ez-estandarrek informazioa eskatzeaz bestelako funtzioa dute, hitzunaren jarrera adierazten baitute gehienetan. Hiru mota bereizten ditu: gaitzespenezko harridura-galderak (hemendik aurrera *harridura-galderak*), galdera erretorikoak eta *x*-ren balio lorrezinezko galderak (ing. *can't-find-the-value-of-x questions*). Lehenengo bidez hitzunak proposizioaren gaineko jarrera adierazten duela eta jarrera hori gaitzespen-kutsua duen harridurazkoa dela dio Obenauerrek (2004); esate baterako⁴:

(2) Cossa sé-tu drìo magnar?!

zer LAG-KL atzean jan

'Zer demontre zabilta jaten?!' (Obenauer, 2004: 348)

Galdera erretorikoen bitartez oro har balio baten informazioa eskatzea bainoago baieztapen bat adierazten dela azaltzen du:

(3) QUANDO Mario à-lo magnà patate?

noiz Mario LAG jan patatak

'Noiz jan (ote) du Mariok patatarik? (Sekulan!)' (Obenauer, 2006: 252)

4. Honakoak dira lan honetan erabilitako glosak: ADL = adlatiboa, APL = aplikatiboa, ART = artikulua, BALD = baldintza, DET = determinatzailea, ERG = ergatiboa, EXIS = existentziala, GALD = galdera-partikula, KL = klitikoa, LAG = laguntzailea, M = maskulinoa, NMLZ = nominalizazioa, OBJ = objektua, P = partikula, PS = pertsona, SG = singularra, SOZ = soziatiboa, SUBJ = subjuntiboa.

Azkenik, balio lorrezinezko galderetan hiztunak ez du galderaren erantzunik lortu eta badirudi ezinezkoa dela sentitzen duela⁵:

(4) Andé l'à- tu catà?
non KL.LAG- KL topatu.PRTZ

'Non (demonstre) topatu duzu?' (Obenauer, 2004: 367)

Horrelakoetan «I wonder» efektua edo ozen pentsatzen delako irudia dagoela dio, hiztunak galdera entzuleari zuzendu baino gehiago bere buruari zuzenduko balio bezala.

Ez da zaila Obenauerrek (2004) bereizten duen azken galdera motari euskarazko *ote*-dunekin paralelotasunak hautematea, baita Littell eta besteren (2010) galdera konjekturalei ere, jarraian erakutsiko dudana bezala.

2.2. Littell eta besteren (2010) analisia

Littell eta bestek (2010) ikertzen dute partikula epistemikoen galderetan duten funtzioa edo, bestela esanda, partikula epistemikoen delako galdera mota bat sortzeko zer eragin duten. Hiru galdera mota bereizten dituzte interpretazioaren aldetik, polaritatezkoak nahiz *nz*-galderak izan daitezkeenak: galdera arruntak, galdera erretorikoak eta galdera konjekturalak. Sailkapen hau proposatzeko ezaugarri batean oinarritzen dira, hiztunaren eta entzulearen (balizko) ezagutzan alegia:

- (5) a. Hiztunak ez daki erantzuna, baina entzuleak teorian badaki = galdera arruntak.
b. Hiztunak badaki erantzuna eta badaki edo uste du entzuleak ere ezagutu beharko lukeela = galdera erretorikoak.
c. Hiztunak ez du erantzuna ezagutzen eta ez du uste entzuleak dakienik = galdera konjekturalak

Hirugarren galdera mota ikergai nagusia da Littell eta besteren (2010) artikuluan eta Obenauerren (2004; 2005; 2006) balio lorrezinezko galderarekin pareka daiteke. Gainera, hurrengo atalean (§3) agerian geratuko denez, garrantzi handikoa da artikulua honetarako.

Littell eta bestek (2010) aditzera ematen dute galdera konjekturalen interpretazioa partikula epistemikoen bidez sortzen dela, partikularen ekarpenak galderaren pragmatikan eragitean: testuinguru deklaratiβοetan hainbat partikula modalek hiztunaren engaiamendu-maila txikia dela markatzen dute; partikula horiek galderetan agertzen direnean *origo shift* delako fenomenoaren ondorioz (Döring, 2007; Bhadra, 2017; Korotkova, 2018) ez dute hiztunaren engaiamendu-

5. Berrikusle batek galdetzen du ea (2) eta (4) zelan desberdintzen diren. Obenauerrek (2004; 2005; 2006) testuinguru zehatzik eskaintzen ez badu ere, honela interpretatu beharko lirateke: lehenengoan hiztunak badaki hartzailea zer dabilen jaten, baina horrek harritzen du eta harridura adierazteko igortzen dio itaun hori; bigarrenean, ordea, hiztunak ez daki non topatu duen entzuleak dena delakoa eta, horretaz hausnartu badu ere, ezinezkoa zaio erantzun argia topatzea eta hori dela eta erabiltzen du galdera mota hori.

maila adierazten, entzulearena baizik⁶. Entzulearen engaiamendu-maila txikia dela markatzeak dakar galdera konjekturalak sortzea, hiztunak ez baitaki erantzuna (ohikoa denez galderetan) eta ez baitu uste entzuleak dakienik.

- (6) a. Sdin   =*ima*   =hl   xbiist
       izan.astuna   P   BALD   kutxa
       ‘Kutxa astuna izango da.’ (Littell eta beste, 2010: 91)
- b. *Nee*   =*ima*   =hl   sdin   =hl   xbiist   =a
       P   P   BALD   izan.astuna   BALD   kutxa   GALD
       ‘Astuna ote da kutxa?’ (Littell eta beste, 2010: 91)

Bestela esanda, aurreikusten da galdera horri emango zaion erantzunak ez duela entzulearen engaiamendu osoa edukiko. Beraz, (6b) galderak sor litzakeen erantzunek partikularen interpretazioa edukiko dute, ‘agian astuna da’ eta ‘agian ez da astuna’. Era berean, *nz*-galderen kasuan *nz*-hitzak sortuko lituzkeen balizko osagaien zerrendak hiztunaren ikuspuntutik engaiamendu txikia luke.

- (7) a. Swát =as =k’a ku =lhwál-ci-ts-as ti =ts’úqwaz’ =a
       nor   SUBJ P   DET   utzi-APL-1 SG.OBJ-3ERG   DET   arrain   EXIS
       ‘Nork utzi ote zidan arrain hau?’ (Littell eta beste, 2010: 90)
- b. Nork utzi $\diamond$ zidan arrain hau = {Alaznek utzi $\diamond$ zidan arrain hau, Peiok utzi $\diamond$ zidan arrain hau, Margak utzi $\diamond$ zidan arrain hau, Xabierrek utzi $\diamond$ zidan arrain hau...} = {*p* : $\exists x[p = x$ utzi $\diamond$ zidan arrain hau]} (Littell eta beste, 2010: 94)

Bai sailkapen hauek bai haren analisiak balio handikoak dira lan honetarako, hurrengo atalean defendatuko baitut *ote*-rekiko paralelotasunak identifika daitezkeela.

3. Ote partikula

Aurretik (§1) esan bezala, partikula honi interpretazio bi identifikatu ohi zaizkio: bateko, zalantza-kutsua eta, besteko, «I wonder» efektua. Halaber, *ote* jorratzen denean galderetara mugatzen da haren deskribapena; hurrengo lerroetan, ordea, erakutsiko dut mendeko adierazpen-testuinguruetan ere azal daitezkeela.

3.1. Galderetako erabilera

Partikula honen testuinguru ohikoena interrogatiboa da; izan ere, inoiz ez da perpaus deklaratiBo nagusietan azaltzen:

- (8) a. Egia *ote* da?
       b. Egia (*ote) da.

6. Döring (2007) dio galderen kasuetan entzulearen nahiz hiztunaren jarrera marka daitezkeela.

Nor edo nork zalantzan jar lezake galderatzat hartutako horiek benetan galderak izatea eta pentsa lezake goranzko prosodiadun (hots, prosodia interrogatibodun) deklaratiiboak direla. Dena den, galderetan zilegi diren baina deklaratiiboetan onargarriak ez diren osagaiak azaltzen dira *ote*-dun perpaus nagusietan. Alegia, ezezko polaritatezko elementuak (aurrerantzean EPEak) ezin dira baiezko perpaus deklaratiiboetan erabili; galderetan, baldintzetan eta ezezko perpausetan, ordea, bai:

(9) *Inor etorri da. (Aurreko testuingururik gabe)⁷

(10) Inor etorri da?

(11) Inor baletor...

(12) Ez da inor etorri.

Adibide horietako (10) galderari *ote* partikula gehituz gero, badirudi zuzena dela *Orotariko Euskal Hiztegi*an nahiz *Ereduzko Prosa Gaur* datu-basean horrelako adibideak aurkitzen baitira⁸:

(13) Inor etorri *ote* da?

(14) Iñok auentako *ete* dau afronto orregaz? (Bilbao, 2002: 20)

Galderetan, baldintzetan eta ezezko perpausetan bakarrik zilegi den beste elementu bat, EPEz gain, partitiboa da. Kasu honetan *ote* partitiboarekin⁹ batera ager daiteke:

(15) Haurrik *ote* du?

(16) Jenderik *othe* da izan pullit hetan? (Barbier, 1926)

Testuinguru interrogatiiboetan bakarrik ager daitekeen beste osagai bat *ea* da; hurrengo adibideek erakusten duten bezala, *ote* eta *ea* bateragarriak dira:

(17) Abilak dira biziki oilo kolokak: begiratzen zuen, ezker, eskuin, *heian* (= *ea*) nehork barrandatzen *ote* zuen. (Etxamendi, 2010: 29)

(18) Apûsto eiñ ementzoén *ea* txakur txiki ue ala eiztárin zákurrek *ote* zien azkarrâgok. (Azurmendi, 1996: 39)

---

7. Perpaus hori ez da gramatikala *out-of-the-blue* delako testuinguru batean; hots, aurreko testuinguruarekin loturarik ez duenean. Izan ere, galdera baten erantzuna izan liteke (7) hainbat hizkeratan, berriksle batek aditzera eman duen bezala.

8. Egia da hiztun batzuen arabera ez dela (8) perpausa oso onargarria; hiztun batzuek duten murriztapen hori arrazoi bik sor dezakete. Batetik, (8, 11 & 12) adibideen onargarritasuna galdera motarekin lotuta dagoela uste dut. Alegia, *ote* azaltzen den galderak konjekturalak edo erretorikoak dira eta adibide horietan irakurketa eskuragarriena galdera erretorikoarena delakoan nago. Beraz, baliteke lan honetarako elkarrizketatutako hainbat hiztunek euren onargarritasuna ezbaian ipini izana emandako testuinguru galdera konjektural batera bideratuta baitzegoen (horixe baitzen helburua) eta ez galdera erretoriko batera. Bestetik, galdera konjekturaletan, galdera neutroak ez direnez, hiztunak nor edo nor etorri delako ustea edo susmoa badu, EPEaren orde, izenordaina erabili beharko luke:

(i) Inor etorri da? (EPEdun galdera) vs Nor edo nor etorri da? (izenordaina duen galdera).

9. Egia da ipar-ekialdeko hizkeretan partitiboa baiezko testuinguru deklaratiiboetan ere erabiltzea onargarria dela (de Rijk, 1972), esate baterako:

(i) Neskata ttipi bat zen ona zenik (de Rijk, 1972: 168).

Hala ere, gainerako euskalkietan ez da onargarria erabilera hori.

Azkenik, *-a* partikularekin batera ager daiteke *ote*. Monfortek (2020a) argudiatzen du *-a* partikula ez dela markatzaile interrogatibo hutsa; alabaina, oso neurri handian galderetan agertzen da. Oraingo kontuari dagokionez, partikula biak bateragarriak diren heinean, *ote*-dun perpausa galdera delako hipotesia indartzen du propietate honek:

(19) Eta Baxi-Nabarreko koblakari batek, ez *ote* dūa erran (...)? (Coyos, 2013: 85)

(20) Jin *othe* dea? (Euskaltzaindia, 2016)

Ebidentzia hauetan oinarrituz, *ote* testuinguru nagusietan agertzen denean, berauek formaz galderak direla ondorioztatzen dut, perpaus deklaratiibo zuzenetan agertzeko murriztapena baieztatuta. Partikula honen testuingurua argituta, ondoren haren ekarpen interpretatihoa jorratzeari ekingo diot. Horretarako bide bi hartu ditut: bateko, iturri idatzietara jo dut bai gramatiketan, bai lan dialektologikoetan azaltzen diren deskribapenak eta lan literarioetan *ote* agertzen deneko testuinguruak arakatzeko asmoz; besteko, lan eta gramatika horietatik ondorioztatutako hipotesia gogoan elkarrizketak prestatu ditut Matthewsonen (2004) eta Burton eta Matthewsonen (2015) ildotik¹⁰, modu kontrolatuan *ote* partikularen erabilera hainbat testuingurutan egokia den testatzeko.

Hasteko, *ote* galdera mota sintaktiko guztietan ager daiteke, i.e. *nz*-galderetan, polaritatezko galderetan eta hauta-galderetan:

(21) Norat hartuko *ote* du? (Etxamendi, 2010: 29)

(22) Dantzatzer *ote* dator berriz?... (Altzaga, 1994: 140)

(23) Geroztik ihork ere ez dū haren berri jakintū, eia leze hartan behera xūxen ifernūalat eraitxi zenez, ala llamina zonbaiti esker han orano bizi *ote* denez. (Coyos, 2013: 50)

Bestalde, *ote*-k ez du galdera markatzen (Villasante, 1980: 48; Zubiri eta Zubiri, 1995: 556), partikula hau erabiltzea ez baita nahikoa itaun bat osatzeko; alegia, *nz*-galderetan ohiko eragiketa sintaktikoak, i.e., *nz*-hitzaren mugida eta aditz jokatuarekiko ondokotasuna, nahitaezkoak dira, partikula duten galderetan ere:

(24) *Jonek nori liburua eman *ote* dio?

(25) [Nori_i] [eman *ote* dio]_j Jonek t_i liburua t_j ?

Honek argi uzten du ez dela galdera-markatzaile sintaktikoa. Beraz, partikularen funtzio sintaktiko hau baztertuta, zer dakarkio *ote*-k proposizioari?

Partikula hau ez da edozein galderatan agertzen, pragmatikaren ikuspuntutik; informazioa jaso nahi duten galderetan, neutroetan eta zuzenetan ezin da erabili:

(26) (Oporren ostean, lankide bati galdetzen diozu) Nora joan (*ote) zara oporretan, Alex?

10. Matthewsonen (2004) eta Burton eta Matthewsonen (2015) proposatutakoa aintzat hartuta, istorio laburrak sortu ditut hiztunari modu kontrolatuan datuak sorrarazteko asmoz, baita egoera desberdinetan partikulak erabiltzen dituen aztertzeko helburuz ere; alegia, testuinguru batean partikula bat edo bestea edo bat ere ez erabiltzea zilegiztatzten duten baldintzak ezagutzeko.

Aurretik (§2) pragmatikaren aldetik galdera motez esan dudana gogora badakargu, hiru galdera mota daude oro har hiztunaren eta entzulearen ezagutza irizpidetzat hartuta; Littell eta besteri (2010) jarraituz, honakoak bereizten dira: a) informazioa jaso nahi duen galdera, b) galdera konjekturalak eta c) galdera erretorikoak. Aurreko adibideak (26) agerian uzten duen bezala, *ote* ezin da erabili informazioa jaso nahi duten itaunetan; konjekturaletan (27) eta erretorikoetan (28 eta 29), aldiz, bai.

(27) Nora joan *ote* da Alex oporretan? (cf. 26)

(28) Nora ez (*ote*) da ba joan Alex oporretan? (Mundu osoa bisitatu du!) (cf. 26 eta 27)

(29) Ama Birjina *ote* zen aberatsa eta izenduna? (Larzabal, 1992)

Partikula honen erabilera ere ez da guztiz nahitaezkoa galdera mota hauek osatzeko, galdera erretorikoak batez ere. Galdera erretorikoak albo batera utzita, galdera konjekturaleri erreparatuko diet. Guztiz beharrezkoa ez bide da *ote* partikula galdera mota hau osatzeko, honako adibideak, gaur egungo hiztunentzat behintzat, zilegi baitira¹¹:

(30) Non utzi dut autoaren giltza?!

Hiztunak bere buruari¹² edo beste pertsona bati zuzen diezaioke (30) bezalako esaldi bat; hala ere, *ote* partikula erabiltzeak burura dakarren egoera edo jarrera ez da (30) adibidean islatzen. Alegia, (30) bezalako *ote*-rik gabeko galderetan erantzuna

---

11. Eckardt eta Beltramak (2018) argudiatzen dute hiztunaren arabera erantzuna nekez argi daitekeeneko galdera mota bi bereiz daitezkeela alemanez eta italieraz; esaterako:

- (i) Dove sarà la chiave?
non [izango da] ART giltz
'Non egongo da giltza?' (Eckardt eta Beltrama, 2018: 28)
- (ii) Dove sarà mai la chiave?
non [izango da] P ART giltz
'Non egongo ote da giltza?' (*ibidem*)
- (iii) Wo ist bloß der Schlüssel?
non da P ART.M giltz
'Non (*ote*) dago giltza?' (*ibidem*: 29)
- (iv) Wo bloß der Schlüssel ist?
non P ART.M giltz da
'Non ote dago giltza?' (*ibidem*)

Autoreon arabera, galdera horiek ez dute irakurketa bera: (ii eta iv) adibideetan italieraz *mai* edo *poi* partikulek edota alemanez partikulek (*wohl*, *bloß* eta *nur*) eta aditzaren mugidarik ezak, hurrenez hurren, markatzen dute hiztunak ez duela erantzuna ezagutzen eta, bera lortzeko baliabide guztiak agortuta, ezinezkoa dela argitzea.

Bereizketa hau aintzat hartzea interesgarria izan liteke euskarazko (29a eta b) adibideetako galderei heltzeko. Izan ere, hurrengo adibideari begiratuz gero, ematen du hiztunak ez duela erantzuna argitzeko inongo itxaropenik, jarraian etxean ahaztu duelako ustea adierazten baitu eta, horrenbestez, entzuleari tabakoa eskatzen dio.

- (v) (*Sakelak miatzen ditu, zigarreta papera ateratzen*)... Ah! Bon... Nun *ote* dut?... Tabakoa etxean ahanzi diat. Baduka tabakorik? (Larzabal, 1991)

12. Galdera mota hau hiztunak bere buruari ere zuzen diezaioke; izan ere, hau ez da harritzekoa hiztunak ez bailioke bere buruari ezer galdetuko, dagoeneko bere erantzuna ezagutuko balu. Beraz, erantzuna argitu ezin den galdera mota hori espero izatekoa da hiztunak bere buruarekin berba egiten dueneko testuinguruetan.

argitzeko probabilitatea handiagoa da *ote*-dun galderetan baino. Izan ere, Littell eta bestek (2010) eta Eckardt eta Beltramak (2018) proposatzen dute horrelako testuinguruei galdera konjekturalaren izaera, sorrarazten dituzten balizko erantzun *ahuldu*etatik datorkiela. Aurretik (§2) adierazi dudana bezala, partikularen ekarpenak entzuleak delako itaun baten aurrean sor ditzakeen erantzunei eragiten die, oraingo kasuan entzuleak balizko erantzun horiei engaiamendu-maila txikia esleitzen diela adieraziz. Errepara diezaiegun orain hurrengo adibideei:

(31) a. Non dago autoa? Non utzi dugu?

b. Non *ote* dago autoa? Non utzi *ote* dugu?

Lehenengo esaldia (31a) honako testuinguruan erabil liteke: merkataritza-gune handi batera kotxez joan gara, erosketak egin ondoren aparkalekura abiatu gara, heldu bezain laster inguruari begiratu eta esaten dugu «Non dago autoa? Non utzi dugu?». Bigarren esaldia (31b) egokia izan dadin, testuinguruak erantzun argirik lortu ezin delako ideia gidatu behar du hiztuna, alegia: maskarak ikustera joan gara Barkoxera, goiz-goizean topatu dugun lehenengo tokian aparkatu dugu eta egun osoa auzorik auzo ibili ostean kotxearen bila joan gara, baina egunean zehar herria kotxez bete da eta hainbat bat-bateko aparkaleku sortu dira; begira eta begira egon ondoren eta kotxea non utzi dugun asmatu ezinik esaten dugu «Non ote dago autoa?» / «Baina non ote dago autoa?!»

Beraz, *ote* partikula erabiliz hiztunaren jarrerak hobeto egiten du bat Littell eta besteren (2010) galdera konjekturalen deskribapenarekin, hiztunak ez baitu uste erantzuna jasotzeko modurik dagoenik.

Polaritatezko galderetara joz gero, argiagoa da egoera:

(32) a. Heldu da?

b. Heldu *ote* da?

Esaldi hauek beste pertsona bati zuzenduz gero, irakurketa desberdinak edukiko litzuke testuingururik gabe: lehenengoan, hiztunak entzulearengandik erantzun bat jaso nahi du, hori espero du; bigarrenetan, ordea, ez luke esperoko, ez baitu uste entzuleak erantzuna dakienik (cf. Garmendia, 2014); are gehiago, ez du uste erantzun argirik dagoenik. Horrez gain, bigarrena askoz egokiagoa da hiztunak bere buruarekin berba egiten duen egoera batean:

(33) a. [Ama bat bere semeaz:] ?Heldu da? (Bere buruari)

b. [Ama bat bere semeaz:] Heldu *ote* da? (Bere buruari)

Azkenik, entzuleek ez dute *ote*-dun galdera horien indarra *ote*-rik gabekoena bezain zuzen hautematen. Eckardt eta Beltramaren (2018) ildotik, informazioa eskuratu nahi duen galdera baten ostean, entzuleak «zergatik galdetzen didazu niri?» erantzun dezake; *ote*-dunen modukoetan, aldiz, ezin du:

- (34) a. —Nora joan da Laura?
 —Zergatik galdetzen didazu niri? (Nik ez dut haren bizitza kontrolatzen.)
 b. —Nora joan *ote* da Laura?
 —#Zergatik galdetzen didazu niri?

Ondorioz, *ote*-k galdera konjekturalak sortzen dituela proposatzen dut. Dena den, ez dut uste *ote* partikula galdera mota hauek sintaktikoki markatzeko beren-beregiko baliabidea denik; izan ere, partikula hau interrogatiboak ez diren testuinguruetan ere ager daiteke. Ondoren (§3.2) perpaus mota horiei erreparatuko diet eta *ote*-k bertan zer funtzio duen arakatuko dut, jarraian testuinguru interrogatiboetan eta ez-interrogatiboetan proposizioari egiten dion ekarpena argitzeko asmoz.

3.2. *Ote* mendeko testuinguruetan

Beste partikula epistemikoak ez bezala, *ote* partikula ezin da perpaus deklarati- bo nagusietan azaldu, arestian (§3.1) esan dudan bezala; beraz, onartzen duen testuinguru nagusi bakarra galderetakoa da. Alabaina, mendeko perpausetan balia daiteke *ote* partikula, hizkuntzarteko gramatika-lanetan partikulak mendeko testuinguruetan agertzea eztabaidagarria izan den arren (Coniglio eta Zegrean, 2010; Tan & Mursell, 2018). Oraingo testuingurua menderagailu batek markatuta egongo da beti: *-(e)n* menderagailua duten mendeko perpausak dira, *-(e)/a*-rekin ez baita bateragarria. Ikus ditzagun hurrengo adibideak:

- (35) a. Samar bat irintxi *ote* dian iruditu zatan. (Barandiaran, 1972: 26)
 b. Samar bat irintxi (**ote*) diala iruditu zatan.
 (36) a. Motill oi billur ementzan urruna bea jango *ote* zon. (Azurmendi, 1996: 33)
 b. Motill oi billur ementzan urruna bea jango (**ote*) zola.

Predikatu bi horiek mendekotzat hartzen duten perpaus mota ambigua da, ez baitago argi zehar-galderak edo deklarati- boak¹³ diren, formaren aldetik berdinak direlako. Halarik ere, *nz*-galderak argitzen dute ambiguitasun hori:

- (37) Beldur naiz zer erosi (*ote*) duen.
 (38) *Iruditu zait zer erosi (*ote*) duen.

Adibide horiek agerian uzten dutenez, *beldur izan* predikatuak zehar-galderak txertatzen ditu; *iruditu* bezalakoek, ordea, ez. Beraz, perpaus mota bitan erabil daiteke *ote* mendeko testuinguruetan: zehar-galderetan (39) eta *-(e)n* menderagailua duten deklarati- boetan (40). Hots:

13. Lafittek (1944: 448) ohararazten digu mendeko perpaus osagarri batzuetan hiztuna *-(e)n* menderagailuaz baliatzen dela zalantza adierazteko, hala nola *dudatu* edo *ez uste* predikatu- etan. Halaber, esaten digu, predikatu horiek kontrako polaritatezko balioa dutenean, ez dutela *-(e)n* menderagailua hartzen, *-(e)/a* menderagailua baizik; izan ere, *ez dudatu* eta *uste* predikatu- ek segurtasuna adierazten dute. Beraz, badirudi mendeko adierazpen-testuinguru- etan, hiztunak proposizioa egiazkoa delako ziurtasunik ez badu, *-(e)n* menderagailua erabiltzen dela. Horrek *ote* agertzeko aukera dakar, partikula honek markatzen baitu hiztunak ez duela guztiz proposizioarekin bat egiten aurrerago (§3.3) defendatuko dudan bezala. Oraingoari dagokionez, *-(e)n* menderagailua adierazpen-perpausetan azal daiteke, hiztunaren arabera berauen edukia zalantzazkoa baldin bada.

(39) Ez dakit etorri *ote* den.

(40) Geixko esan *ote* dezun iduritzen zait. (Altzaga, 1994: 101)

Partikula honen interpretazioaren aldetik, ez da berdina perpaus mota bi horietan. Espero izatekoa denez, testuinguru interrogatiboetan erraz igartzen da galdera konjekturalen irakurketa (ikus 5a); hots, hiztunak ez du erantzuna ezagutzen eta ez du uste entzuleak dakienik:

(41) Baitta jentil oi badijo zuzen Beasin'go ola, gizonik an *ote* daon galdezka.
(Barandiaran, 1972: 244)

Hala ere, irakurketa hori ezin da mantendu beste adibide batzuetan, esaterako:

(42) Samar bat irintxi *ote* dian iruditu zatan. (Barandiaran, 1972: 26) (= 35)

(43) Batzuk esaten dia illargitan gaue, Abenduko eune baño argigoa *ete'*an. Ori ez tek ôla. (Azurmendi, 1998: 154)

(44) (...) da zeoxe mamiya *ote'*aken iruitze'a. (Pikabea, 2005: 196)

Berdin gertatzen da aditz hautatzaile argirik gabeko mendekoetan, nahiz eta hemen hiztun guztiak bat ez datozen iritzi gramatikaletan:

(45) %Nik uste neska amekakoa *ote* den eta mutikoa amarrekkoa. (Montoya, 2004: 211)

(46) %Ez al dakik? Doña Maria alarguna nere nagusiarekin ezkontzen *ote* dan edo...
(Labayen, 1931: 57)

Azken adibide hauek abiapuntu hartuta, *ote*-k hiztunak proposizioaren gainean darabilen prozesu mentala adierazteko balio duela dirudi. Hau bat dator Euskaltzaindiak (1987) dioenarekin; hots, «gogoeta moduko bat eransten dio galderari *ote* partikulak berarekin zalantza, susmoa edo horren antzeko zerbait daramana» (Euskaltzaindia, 1987: 515).

Labur-zurrean, mendeko testuinguruei begiraturaz gero, *ote* partikula bai zehar galderetan, bai *-(e)n* menderagailudun perpaus deklaratiiboetan azal daiteke. Hurrengo azpiatalean erabilera horren interpretazioa arakatuko dut eta 3.1 azpiatalean hizpide eduki dudanarekin lotzen saiatuko naiz.

3.3. *Ote* partikularen interpretazioaz

Aurretik (§3.2) aditzera eman dut *ote* mendeko deklaratiibo jakin batzuetan ager daitekeela eta hiztunak proposizioaren gainean darabilen prozesu mentala markatzeko baliatzen dela (Euskaltzaindia, 1987: 515). Ideia honek Krifka (2017) gogorazten du; alegia, Krifkak hainbat aspektu bereizten ditu proposizio bat hizketa-ekintzara bidali baino lehen eta bakoitzari sintagma beregaina esleitzen dio: a) proposizioa bera osatzea, egia-baldintzak dituena, Denbora Sintagman gauzatzen da; b) hiztunak proposizio horren inguruko iritzia egitea, ekintza pribatua dena, Iritzi Sintagman (ing. *Judgement Phrase*) islatzen da; c) hiztunak proposizioarekiko engaiamendua hartzea, Konpromiso Sintagman kokatzen du; eta, azkenik, d)

proposizioa hizketa-ekintzara bidaltzea, ekintza publikoa dena, Hizketa Ekintza Sintagman proiektatzen da. Freyk (2018), Krifkari (2017) jarraituz, aldarrikatzen du jarrera mentala adierazten duten aditzek Iritzi Sintagman dauden osagaiak hautatzen dituztela; halaber, Iritzi Sintagma delakoa pentsatzen dabilen pertsona baten egoera mentalarekin lotzen du. Beraz, gogoeta mentalaren ideia eta sintaktikoki adierazteko baliabideak daudelako ideia topatzen dira gramatika-lanetan eta, are gehiago, alemanezko partikula modalen lanetan, Freyk (2018) eremu horretan kokatzen baititu alemanezko partikula modal batzuk. *Ote*-ri berriro begiratuz gero, hiztunaren prozesu mentalarekin zerikusia duten predikatuekin agertzen da sarritan:

- (47) Nago munduan *othe* den gizonik Metsikanikoan bezain harrabotsa maite duenik. (Elissalde, 1925)
- (48) Leitzarra traskalaoa zen, lenao, gure usten e! Gue usten, guk oeki itzeitten *ote* gendun eote giñen. (Olano, 1998: 59)
- (49) Errekan zer *ete* zellen beida jarri zienen, sekula otsak aitu zituen. (Azurmendi, 1998: 159)

Hasieran esan dut *ote*-k hiztunaren zalantzak adierazten dituela jasotzen dutela gramatika guztiek; galderei zegokienez, ez nuen zalantzak edukitzeko lotutarik ikusten, alegia pertsona bat etorri den ez badakit, ez nioke aurrean dudan hiztun jakitunari galdetuko:

(50) #Etorri *ote* da?

Egoera horretan partikula erabiltzea ez da egokia, arestian (§3.1) azaldu dudan bezala. Bestalde, (42-44) bezalako adibideetan zalantza argiago igartzen da.

Partikularen interpretazioari dagokionez, honakoa proposatzen dut: *ote*-ren bidez hiztunak proposizioaren gainean barne-gogoeta duela adierazten du; Euskaltzaindiaren (1987: 515) ildotik eta hortik abiatuta, «I wonder» efektua zein zalantzen kutsua lortzen dira. Izan ere, honek perpaus deklaratio nagusietan agertzeko murriztapena ere azaltzen du: proposizio nagusi baten inguruko gogoeta eginez (egia den ala ez den egia), berez galdera kutsua hartzen du; errepara diezaiegun hurrengo adibideei:

- (51) a. 'Peru joan da' + '*ote*' → *Peru joan *ote* da.
- b. 'Peru joan da' + '*ote*' → Peru joan *ote* da?

Alegia, Peru joan den proposizioaz gogoeta egiten du hiztunak, ezin asmatu egiazko ala gezurrezko baliorik duen. Bestalde, gogoeta egonez gero, horrek esan nahi du hiztunak ez duela proposizioarekin engaiamendu osoa; hots, orain proposatu dudan bezala, proposizioaren egia-balioak zalantzan ipintzen ditu. Hortik datorkio zalantza kutsua eta (*e*)n menderagailuaz markatutako adierazpen-perpausetan bakarrik azaltzeko murriztapena, testuinguru horiek hiztunaren zalantzak txertatzea ahalbidetzen baitute.

Interpretazio hori, gainera, Lakarrak (2019) berreraikitako formarekin lot daiteke; hots, *eman*, *iruditu* edo *bihurtu* bezalako adiera duen aditzetik eratorria ei da *ote*.

Adiera horietatik abiatuta ez da zaila partikularen kutsu epistemikoa azaltzea: ‘ematen du’, ‘badirudi’ bezalako predikatuetan hiztunak inguruko datuetan eta egoeran oinarrituz ondorio bat ateratzen duela adierazten duenez, ondorio horretara heltzeko ideia buruan erabili duelako prozesua pragmatikalizatu eta *ote*-ren balio gisa finka zitekeen.

Honaino *ote*-k bere erabilera orokorrean duen ekarpena jorratu dut, interpretazio epistemiko bakarria duela ondorioztatuta. Ondoren, tokian tokiko erabilera bereizgarriari erreparatuko diet, *ote den ba!* erabilerari (§4) jokabide sintaktiko ezohikoa duen *ote*-ri (§5), kortesiazko *ote*-ri (§6) eta perpaus-amaierako *ote*-ri (§7) hain zuzen.

4. Galbidean dagoen *ote*-ren erabilera bat: *ote den bada!*¹⁴

Etxaburuk (1972) *Frases ondarresas* delako lanean erabilera hau, orain azalduko dudana, jasotzen du; hala ere, esamolde hori ez da Lea-Artibaiko hizkeren bereizgarria, oro har Hego Euskal Herri osoan lelukotzen baita¹⁵:

(52) —Joseba mutil ona da. —*Ete* dan ba! (Etxaburu, 1972: 105)

(53) —Gaur hotz itzela egiten dau. —*Ete* dauen ba!

Horrelako testuinguruetan, gramatiketako deskribapenetan ez bezala, partikulak ez bide du zalantza edo «I wonder» delako efektua adierazten, hiztunak proposizioarekin duen adostasun osoa baizik:

(54) —Joseba mutil ona da. —*Ete* dan ba! (= Jakina ona dela, ez dago inongo zalantzarik, hori galdetzea ere...)

Beraz, erabilera hau ez dator orokorrarekin bat. Hala ere, ez nuke esango beste partikula bat denik edo partikularen interpretazio orokorretik garatu den azpi-interpretazioa denik; aitzitik, partikularen ekarpen interpretatiboa ez da aldatzen eta testuinguruak sortzen du interpretazio berezia. Alegia, menderagailua duten kasuetan perpaus horiek mendeko perpausak dira, baina perpaus nagusia isilduta, (55) bezalako testuinguru bat proposatuz haren interpretazioa hobeto ulertzen da:

(55) [Joseba mutiko ona] *ete* dan [galdetzea ere/ galdetzeak ez du zentzurik]! (erantzuna begi bistakoa baita)

Bestalde, hainbat hizkeratan (e.g. Ataunen eta Goizuetan) interpretazio bera duen egitura ageri da; alabaina, horrelakoetan ez dago menderagailurik. Ikus dezagun ‘Etorriko dira Ane eta Olatz?’ galderaren erantzuna izan litekeen hurrengo adibidea:

(56) Etorriko *ote* dituk ba! (‘seguru etorriko direla’, ‘horixe etorriko direla!’)

14. Arantzazu Elordietari eskertu nahiko nioke niretzat guztiz ezezaguna zen egitura honen berri ematea.

15. Erabilera hau desagertzeaz dago; elkarrizketatuen artean gehienbat adinekoek erabiltzen zuten eta gazteen artean 22tik batek bakarrik ezagutzen zuen. Garai batean orokorra *ote* zen galdera nekez erantzun daiteke, neure ustez. Elkarrizketetan mendebaldeko hizkeretan, erdialdekoetan eta euskara nafarrean bakarrik zen ezaguna; ipar-ekialdekoetan, aldiz, ez zuten adinekoek ere ezagutzen. Hala ere, kontu soziolinguistikoa izan liteke. Bestalde, ez bide da testuetan lekukotua, *Orotariko Euskal Hiztegiak* (Mitxelena eta Sarasola, 2017) erreferentzia bi bakarrik dakartza eta Euskaltzaindiak (1987) bat ere ez.

Horrelako kasuak galdera erretorikoekin lotzen dituzte; itaun mota horiek proposizioaren edukiaren ukazioa adierazi ohi duten arren, hainbat kasutan ez da horrelakorik gertatzen eta proposizioaren edukia bera nabarmendu nahi du hiztunak (Biezma eta Rawlins, 2017). Aurreko adibidean (56) harridura-galdera dugula proposatzen dute; kasu horretan hiztunak hainbat pertsona etorriko direlako zalantzarik eza adierazi nahi du perpaus horren bidez. Partikula honek galdera erretorikoetan duen ekarpena argitzea zaila da galdera erretorikoen gaineko lanik ez baitago euskalaritzan; dena den, aurreko adibideak aintzat hartuta, esan liteke *ote* partikularen bitartez hiztunak entzuleari adierazi nahi diola elkarrizketan aurretik adierazitako proposizio hori bien eremu partekatua dela eta horren inguruko zalantzarik edukitzea zentzugabekoa dela.

Laburbilduz, aurreko proposizioa dagoeneko eremu partekatuaren parte zela adierazten da egitura horren bidez; bestela esanda, *ote*-dun perpausa darabilen hiztunak aurreko proposizioa entzulearentzat ezaguna edo jakina izan behar zela markatzen du, edo galderen kasuan erantzuna argia eta begi-bistakoa dela eta hori galdetzeak, i.e. zalantzan jartzeak, ez duela zentzurik.

5. Erabilera ez-orokorreko *ote*

Ekialdeko hizkera batzuetan *ote*-k jokabide askeagoa erakusten du, ez baita beti aditz jokatuari lotuta agertzen (Monforte, 2020a; 2020b). Egitura hori interpretazioaren aldetik hartuko dute kontuan eta ea erabilera kanonikoaren ondoan alderik igartzen den eztabaidatuko dute. Begira diezaiegun adibide hauei:

- (57) Bazakiana *ote* de la Villeheliok ere bildü zütüala zazpi kantore horik? (Davant, 2008: 131)
- (58) Eztakit ardi horrek bildotxa ukhain dienez *othe* gaur (Camino, 2009: 193)
- (59) Ez *ahal* duzu *ote* horren berririk ukan?¹⁶
- (60) Eta gero Jainkoa zertako dugun *ote* samur, estonatuko gira gu! (Hiriart-Urruty, 1971)

---

16. Euskaraz ohiko partikula modalak banaketa osagarrian ei daude (Euskaltzaindia, 1987). Propietate hori ez da ohikoa beste hizkuntzei erreparatuz gero; Cinquek (1999) bere azterketa kartografikoan erakusten duen bezala, konbinazioak askotarikoak izan daitezke. Euskarazko partikulei dagokienez, ekialdeko *-a* markatzaile interrogatiboa *ote* partikularekin batera ager daiteke (Monforte, 2018); esaterako:

(i) Miñarri mendiaren sabela gatzez beterik *ote* dateka? (Camino, 2017: 500)

Tradizionalki partikula modalizat hartutako horien artean, ordea, ezinezkoa da bat baino gehiago agertzea:

(ii) *Mendira joan *omen bide* da Per. / *Mendira joan *bide omen* da Per.

Dena den, *ahal* eta *ote* bateragarriak direla agertzen zaigu goiko (58) adibidean (hemen (iii) gisa errepikatua):

(iii) Ez *ahal* duzu *ote* horren berririk ukan?

Adibide hauek abiapuntu hartuta, bateraezintasun horren arrazoia sintaktikoa edo semantikoa ote den galdera argi daiteke: adibide horietan *ahal* eta *ote* perpaus berean agertzeak argudio sintaktikoaren alde egiten du; hots, (ii) adibidean bezala, partikula modal bat baino gehiago ezin da azaldu gune bera okupatzen dutelako, *ahal* eta *ote* partikulen kasuan behintzat, izaera sintaktiko desberdina eta, ondorioz, gune sintaktiko desberdina dutenean bateragarriak baitira.

Kasu hauek ez daude *ote* kanonikotik oso urrun interpretazioaren aldetik; *ote* orokorrean bezala, galdera konjekturaletan eta erretorikoetan agertzen da *ote* mota hau. Erabilera hau ekialdeko hizkeretan lekukotzen den beste erabilera batekin konparatuz, haren interpretazioa argiago sumatzen da. Alegia, hizkera horietan (eta gainerako hizkeretan baina oso erregistro jasoan,) *ote* fokua den osagai baten ondotik azal daiteke, gainerako osagaiak isilduta:

(61) Non *ote*?

(62) *PARISEN ote?*¹⁷

Erabilera honetan interpretazio orokorra igar daiteke; har dezagun (62) adibidea abiapuntu. Hiztunak kartera ahaztu badu eta ez badu non zehatz-mehatz gogoratzen, (62) adibidea esan lezake, kartera ea *Parisen* ahaztu duen pentsatzen dabilela ulertuta; hots, *Parisen* ahaztu izanaren aukera balizkoa edo egiazkoa *ote* den baloratzen dabilela interpretatuta. Beraz, erabilera honek eta orokorrak interpretazio bera bide dute eta, era berean, (57-61) adibideetan jasotakoek. Izan ere, ekialdeko erabilera ez-kanoniko horiek bai pragmatikoki bai sintaktikoki berdinak direla proposatzen dut; bien arteko alde bakarra da (57-60) bezalakoetan aditz jokatuaz azaltzen dela eta (61-62) adibideen modukoetan, ordea, aditz jokatuaz isilduta dagoela eta gehienetan fokua den osagaia bakarrik agertzen dela.

Beraz, ez nituzke kasu honetan erabilera bi bereiziko; aitzitik, erabilera orokorraren interpretazioa eta orain aztergai dudanarena bera direla aldarrikatzen dut. Hala ere, baten bati gogora etor lekiok alde sintaktikoko pragmatikoa dakartela esan ohi dela (Bolinger *apud* Fonteyn, 2018); ideia hori gramatika-lanetan onartu izan den arren, Degand eta Fagardek (*apud* Izutsu eta Izutsu, 2013: 222) adierazten duten bezala, lehenengo urratsa aldaketa sintaktikoa da eta, ondoren, aldaketa semantiko-pragmatikoa dator. Forma biek funtzio bera baldin badute, batek espezializatzeko joera du, desagertzen ez bada, arrazoi ekonomikoengatik. Ekialdeko hizkeretako *ote* ez-orokor horri dagokionez, ezin zaio erabilera pragmatiko guztiz beregaina esleitu, gaur egun behintzat.

Bestalde, aditz nagusirik gabeko hainbat testuingurutan 'galdetzen diot neure buruari' predikatuaren mende dagoela uler daiteke, *ote* partikulak *-(e)n* menderagailuarekin batera interpretazio hori errazten baitu eta isildu den aditz nagusiaren berreskurapena ahalbidetzen baitu:

(63) Karrikaz bestaldeko etxeko anderea salda egitetik baratu zen kanpora jiteko zer zabilan *ote*. (Thikoipe, 2009:31)

(64) Eta ni, harritua, zentzordatua, mutu gelditu nintzen... behar bezala aditu nuenez *ote*... (*ibidem*: 44)

Interesgarria da Etxepare eta Uriak (2016: 273-276) ekialdeko hizkeretako *omen* partikularako antzeko egoera deskribatzen dutela; *omen* partikula eta *-(e)la* menderagailua batera predikatu nagusirik gabeko testuinguru batean azaltzeak

17. Jokabide hau ez dago *ote* partikulara mugatuta, *omen*-ek ere baitu:

(i) —Nora joan da Eneko?

—URKIOLARA *omen*.

aipu-irakurketa edo *diote* aditz nagusia interpretatzera bultzatzen duela alegia. Ikus dezagun hurrengo adibidea:

(65) Bere senarra ospitalean da, *omen* gaizki dela. (Etxepare eta Uria, 2016: 274)¹⁸

Hala ere, jokabide hau ere ez da pragmatikoki berezia, interpretazioaren aldetik ez baitu erabilera orokorretik aldentzen, sintaktikoki desberdinak diren arren.

Hurrengo azpiatalean (§6) ipar-ekialdeko hizkeretan gauzatu den *ote*-ren hedapen pragmatiko baten berri emango dut.

6. Kortesiako *ote*

Ekialdeko hizkeretan *ote* partikulak mikroaldakortasun handia du sintaktikoki ez ezik, pragmatikoki ere (Monforte, 2020a; 2020b; 2021). Azken honen aldetik, ipar-ekialdeko euskalkietan ezaugarri bereizi bi daude; horietako batean *ote* partikulaz informazioa jaso nahi duten galderetan baliatzen dira hizkera horietako hiztunak:

(66) Erretzen ahal *ote* da hemen? (Erre nahi duenak bulegoaren jabeari galdetzen dio) (Thikoipe, 2009: 113)

(67) Eskualde hauetakoa *ote* zira? (Etxamendi, 2011: 9)

(68) Esku ukaldi bat emaiten ahal *ote* dautazu? (Landart, 1983)

(69) Nahi *ote* dun hik ere? Galdetu zion Josefinari. (Thikoipe, 2007: 52)

Galdera horietan azaltzen den *ote* partikulak ez diola jokabide kanonikoari jarraitzen egiaztatzeko, 3.1 azpiatalean erabili dudana 'Zergatik galdetzen didazu niri?' proba aplikatu diet testuinguru horiei; esate baterako:

(70) A: Erretzen ahal *ote* da hemen? (Erre nahi duenak bulegoaren jabeari galdetzen dio)

B: Zergatik galdetzen didazu niri?

A: Zure bulegoan nagoelako....

Egoera hori bestelakoa da esaldi bera galdera konjekturala izango litzatekeen testuinguruaren aldean:

(71) A: Erre(tzen) ahal *ote* da hemen? (Tabakoaren legea indarrean zegoen hurrengo egunean)

B: %Zergatik galdetzen didazu niri? Nik ez dut erretzen eta ez dut legea irakurri.

Beraz, proba honek argi uzten du hizkera horietako hiztunek *ote* partikula darabilteneko galdera mota ez datorrela bat jokabide orokorarekin.

Aurretik (§3.3) *ote* partikularako aldarrikatu dudana hipotesia abiapuntu hartuta, orokorra ez den erabilera honi ere eman dakioke azalbidea. Aurreko adibideetako galderei (66-69) begiratu gero, kortesiako kutsua igar liteke; galdera horiek hain

18. Badirudi (63) bezalako testuinguruetan partikulak interpretazio ebidentziala mantentzen duela, sintaktikoki desberdin jokatzen duen arren.

zuzenak ez direlako pertzepzioa sumatzen da alegia. Gizalegea edo kortesia ulertzen dut Yang eta Wiltschkoren (2016: 20) ildotik; hots, ekintza batek ekar litzakeen mehatxuak leuntzeko asmoa. Esan bezala, *ote*-k galderei «I wonder» delako irakurketa ematen die eta horrek pragmatikoki galderaren indarra leuntzen du (Yang eta Wiltschko, 2016; Farkas, 2017). Hartara, hiztunak galderaren indarra apaltzeko, i.e. galdera hain zuzena izan ez dadin, baliatzen dira *ote* partikulaz, horrek dakarren efektua baita entzulea ez dela sentitzen hiztunak galdeketa batean ezartzen duenik edo, bestela esanda, hiztunak erantzun bat ematera behartzen duenik.

Partikula bat xede horretarako erabiltzea ez da guztiz arrotza eta beste hizkuntza batzuetan ere berorren testigantza ematen da, e.g. errumanieraz (Farkas, 2017), mandarineraz (Yang eta Wiltschko, 2016) eta sardinieraz (Vanrell eta beste, 2014: 12); lehenengo bie begiratuko diet ondoren labur-labur.

Lehenengoz, errumanieraz (Farkas, 2017) galderetan «I wonder» delako irakurketa gehitzen duen partikula, i.e. *oare*, galdera ez-intrusiboetan ere erabil daiteke. Hiztunak entzulearengandik erantzun bat jasotzea espero duen kasu batzuetan *oare* agertuko da galderaren jakin-mina apaldu nahi badu entzulea erantzun bat ematera behartuta senti ez dadin. Kasurako:

(72) *Oare ai avea chef sa vii cu mine la piață?*
 P LAG joera SUBJ etorri SOZ 1PS ADL ART merkatu
 ‘Gogorik (%ote) duzu nirekin merkatura joateko?’ (Farkas, 2017: 15)

Halaber, Yang eta Wiltschkok (2016) mandarinerazko *ha* partikula aztertzen dute eta gizalegea marka dezakeela proposatzen dute. Hiztunek partikula hau berez erabili ohi dute entzuleak proposizio bat baieztatu dezan:

(73) *Nimen shi jiu dianzhong kai men de ha?*
 zuek izan bederatzi orduetan zabaldu ate NMLZ P
 ‘Bederatzietan zabaltzen duzue, ezta?’

Partikula horrek asertzio baten indarra ahultzen du eta, ondorioz, entzuleak proposizioa baieztatzeko aukera duelako irakurketa lortzen da. Hori dela eta, hiztunak proposizio batekin bat egiten duenean baina hori entzulearentzat mehatxagarria izan daitekeela pentsatzen duenean, *ha* partikulaz baliatzen da asertzioaren indarra leuntzeko eta modu ez hain bortitzean proposizioa aurkezteko, (74) adibidearen moduko galdera erretorikoetan ez bezala:

(74) *Zhe hua GAI shuo ma?*
 hauek hitzak beharko esan P
 ‘Hori esan beharko ahal / ote zenuke? (Ez zenuke hori esan beharko!)’

(75) *Zhe hua GAI shuo ha?*
 hauek hitzak beharko esan P
 ‘Hori esan beharko (%ote) zenuke? (Ez zenuke hori esan beharko, ezta? / Neure buruari galdetzen diot ea benetan hori esan beharko zenukeen.)’

Jokabide horiek baliabide berak ez badituzte ere, antzera jokatzeko dute kasu guztietan galderaren indarra modu batean edo bestean apaltzen baita. Blum-Kulkak (1987) dio eskaera batzuek entzulearentzat mehatxu-kutsua izan dezaketenez, hiztunak zeharka zuzentzen diola entzuleari eskatu nahi diona, eskaeraren indarra apalduz. Horregatik zeharkako galderak adeitsuagoak direla ematen du; dena den, berak dio zeharka galdetzearen eta adeitasun-mailaren artean ez dagoela guztizko korrespondentziarik, zeharka galdetzen den kasu guztiak ez baitira galdera zuzenak baino adeitsuagoak.

Hau guztiau aintzat hartuta, *ote*-ren erabilera hau ez da harrizkoa: partikula honek galderatasuna modifikatzen du, 3. atalean proposatu dudana bezala, informazioa jaso nahi duen galdera bat galdera konjektural bihurtuta; halaber, orokorrean *ote* duten galderak ez dira *ote* gabekoak bezain zuzenak, entzulearengandik ez baita erantzunik espero. Beraz, (66-69) adibideen moduko esaldiak lekukotzen diren hizkeretan partikularen gramatikalizazioa gauzatu dela proposatzen dut: erdialdeko euskalkian *ahal* partikularen kasuan gertatu den bezala (Monforte, 2018; 2020a), ipar-ekialdeko hizkeretan *ote*-ren erabilera horrek testuinguru konjektural/erretorikoak gairatu ditu eta informazioa lortu nahi duten galderetara zabaldu da. Dena den, partikula bien artean aldea badago: lehenengoa askoz orokorragoa da polaritatezko galderetan; bigarrena, ordea, hiztunak galdera hain zuzena ez izatea nahi duenean agertzen da eta, beraz askoz gutxiagotan erabiltzen da.

Azkenik, azpimarragarria iruditzen zait Van Eysek (1873: 316) *ote* partikularen deskribapenean ematen duen azalpena:

Mot explétif, de doute, d'interrogation. Joan ote da? Est-il parti? Egin ote duzu? Avez-vous fait? Ez ote duzu egin? N'avez-vous pas fait? Bai othe? Est-il vrai? Ezta othe. Il n'y a pas de doute. Il nous semble que othe, et othoi ont une origine commune, ou plutôt que othe est la syncope de othoi othoy, je vous prie, je vous demande. Ainsi: Joan othe da, signifie au fond: Je vous demande, je vous prie, est-il parti? (Van Eys 1873: 316).

Partikularen jatorriaren gaineko ideia albo batera utzita, azken esaldia interesgarria suertatzen zait, bat baitator nik proposatutakoarekin. Era berean, orain aldarrikatutako hipotesia Orpustanen (2019: 103) eta Larrasqueten (1939) hiztegi-sarrerek indartzen dute; autore horiek *par hasard/ peut-être* itzultzen baitute frantsesera *ote* partikula:

(76) *ote*: est-ce que, est-ce que par hasard? (Orpustan, 2019: 103)

(77) *othe* [óthe]: ad. interr. Est-ce que par hasard...? (Larrasquet, 1939)

Par hasard edo *peut-être* itaun batean agertzeak galderaren indarra leuntzea dakarrela esango nuke eta, ondorioz, entzuleak ez du hain zuzen hautematen; esaterako:

(78) ¿Se puede por casualidad fumar aquí?

(79) On peut fumer par hasard ici?

Laburbilduz, *ote* partikulak erabilera bereizgarri bat sortu du ipar-ekialdeko hizkeretan; hots, jatorrizko erabilera galderetan indarra apaltzen den neurriari galdera konjekturalak sortuta, hizkera horietan bere indarra leuntzeak gizalegez itauntzen delako inpresioa dakar, galderak ez baitira hain zuzenak edo mehatxagarriak.

7. Perpaus amaierako partikulaz: interpretazio bereizia

Aurreko azpiatalean ipar-ekialdean aurkitzen den erabilera pragmatiko berri bat aztertu dut; oraingoan partikulak ez du azalean ez sintaktikoki, ez pragmatikoki erabilera estandarrean bezala jokutzen. Hona hemen literaturatik eta elkarrizketatik jasotako adibide batzuk:

(80) Orain gazte batekin zirea *ote*? (Thikoipe, 2009: 58)

(81) Ez ahal duk besterik egiteko *ote*? (*ibidem*: 134)

(82) Ez girea bilkurarat gomitatuak *ote*? (*ibidem*: 155)

(83) Ez ahal duzu horren berri ukan zuk *ote*?¹⁹

Erabilera orokorrarekin alderatuta igartzen den lehenengo desberdintasuna honakoa da: (80-83) bezalakoetan partikula modala intersubjektiboa da (ikus Izutsu eta Izutsu, 2013), hiztunaren eta entzulearen arteko interakzioarekin zerikusia duela dirudi alegia. Are gehiago, erabilera orokorra bakarrik duten hiztunek ez dituzte *ote*-ren testuinguru hauek onartu ohi, *ote* kokapen ohikoa (i.e. aditz jokatuaren aurrean) agertuta ere; esaterako:

(84) Orain gazte batekin (**ote*) zaude?

(85) Gu ez (**ote*) gara gonbidatuak? / Ez (**ote*) gaituzte gonbidatu?

Beraz, horrek iradokitzen du erabilera orokorrerako proposatutako interpretazioa ez dagoela indarrean horrelako testuinguruetan. Konpara ditzagun orain (80-83) adibide hauek 5. atalean jorratutakoekin: (80-83) bezalako adibideek eta (86) adibidearen modukoek egitura sintaktiko bera dutela ematen duen arren, pragmatikoki desberdinak dira, bigarren motakoek interpretazio subjektiboa, eta ez-intersubjektiboa, baitute. Hots, hiztunak ez du entzulearengandik erantzunik jasotzea espero, indar interrogatiboa indargabetuta baitago:

(86) To! Olaberriko Zaaiztian horri, ganerrian tella'at haiziak higitu dakoia *othe*? (Etxamendi, 2010: 151)

---

19. Elkarrizketetan perpaus hori ez ezik, hurrengo ere proposatu nien hiztunei euren iritzia gramatikala jasotzeko:

(i) Zure gurasoek ez dute lan egin *ote*?

Kasu bietan hiztunek ez dituzte aho batez onartu; beraz, hiztunen iritzietan eta literaturan dokumentatzen diren kasuen hedapen geografikoan oinarrituz, jokabide hori nafar-lapurteraren eremu mugatu batera zabaltzen dela ondorioztatzen dut, gaur egun behintzat, Erronkarin ere lekukotuta baitago. Esate baterako:

(ii) Eztaukizia etxea sutan *ote*? (Estornés, 1985 43)

Dena den, ez dago zalantzarik erabilera azpidialektala dela.

Zaila da testuinguru horietan partikulak zer dakarren zehaztea, lekukotasun gutxi direlako. Dena den, adibide horiek ahalik eta xehetasun handienez aztertuz gero, honako ezaugarriak azpimarratuko nituzke.

Alde batetik, hiztunak testuingurutik delako uste bat inferitzen du eta entzuleari galdera moduan aurkeztuz begi-bistakoa balitz bezala uler dezala nahi du, alegia entzulearen eremu partekatua zati izan dadin. Deskribapen hori bat dator neurri batean 4. azpiatalean jorratutako egiturarekin; egia esan, helburu hori lortzeko hainbat baliabide dituzte hizkuntzek (Malamud eta Stephenson, 2014). Jakina, hiztunak begi-bistakoa denarekin jolas dezake; hau da, (80) adibidean bere helburua entzulea zirikatzea denez, entzulea gazte batekin oheratzen delako proposizioa eremu partekatua izango balitz bezala aurkeztu nahi du hiztunak, nahiz eta ez dakien egia ote den edo nekez ondoriozta litekeen hori testuingurutik. Izan ere, zirikatze hori lortu besterik ezin da egin, galderaren proposizioa eremu partekatuko edo begi bistakoa izango balitz bezala jotzen bada. Beste alde batetik, (52-53) bezalakoetan, 4. azpiatalean esan bezala, hiztunak ez du zalantzarik erakusten, segurtasun handia baizik. Horrelako testuinguruetan partikulak zalantzak adierazten dituen arren, perpausaren pragmatikak kontrako interpretazioa dakar.

Ezaugarri hauek aintzat hartuta, perpaus-amaieran agertzen den *ote*-ren testuinguru horietan hiztunak bat egiten du entzuleari egiten dion galderaren edukiarekin eta entzulea berarekin bat etortzera behartzen du. Esaterako, (80) adibidetik berriro abiatuta, hiztunak proposizioa eremu partekatua parte izango balitz bezala aurkezten du, nahiz eta kasu horretan horren aldeko ebidentziarik ez daukan; honez gain, hiztunak entzuleak proposizioaren edukia onar dezala nahi du. Hortik dator, beraz, esaldiak duen zirikatze kutsua, ebidentziarik gabe entzulearen *integritatea* zalantzan jartzen duen proposizioa begi-bistakoa eta jakina dela adierazten baita eta entzulea horrekin bat egitera behartzen baitu. Halaber, gainerako adibideetan azalbide bera proposatzen dut; esate baterako, (81) adibidean entzuleak beste zereginak dituelako errealitate ukazina izango balitz bezala aurkezten du hiztunak eta entzulea ideia honekin bat etortzera behartu nahi du, ihesbiderik eman gabe.

Hona hemen (80-82) adibideetako testuinguruak orain proposatutako interpretazioa argiago geratuko delakoan:

(87) A: Ikusia ninan, bai, baina uste ninan ene senarra zela bere galtzerdien xerkatzen ari! Irriz itoka gure Maika.

B: Ez ninan uste ezkondua hintzanik, hi! Maitexa kurios.

A: Ezkondua izana ba, baina badakin, zahar batekin lo egitea zer laztura! Arnas estuka.

C: *Orain gazte batekin xireta ote?* Xaxik ere kitzikatu nahiz.

A: Bai, bai, eta harekin lo egitea zer lana! Hi, hi, hi! (Thikoipe, 2009: 58)

(88) A: A, beti telebista tzar horren aitzinean, hi! *Ez ahal duk besterik egiteko ote?* galdegin zion amak sartu bezain laster. Haugi afaltzera orain, prest duk!

Nikolasek pantaila itzali zuen, kartabla goititu eta mahaian jarri afaltzeko (*ibidem*: 134)

(89) A: To, to, to! Nor deabru tiauk horiek? Badut xingola eta girgileria hot!

B: CRSak! Errana nian ba! (...) Eta ez duk oino fini: so egizie nor den haren gibeletik! Nausia! Enpresako nagusi handia!

A: Jia! Zer pasatzen da, lanen blokatzea ez zaiek gustatzen iduriz!

B: Beharrik egin dugula! Ez zitian sekulan higituko bestenez. Biba gu!

C: ALAIakoak ere hor dituz, baina hek ez dituk merzedezian jinak! Botak soinen ditie bederen, atzoko labasien ondotik beharrezkoak dituk, ba!

A: Eta gu, zer gira ba? *Ez girea bilkurarat gomituak ote?*

B: Bai, bai, lasai. Jaun mera eta bi herritar «propiak» uste diat entzun dutala! (*ibidem*: 154-155)

Laburbilduz, *ote* partikula esaldi-amaieran agertzen deneko galderetan hiztunak testuingurutik ondorioztatutako ideia bat plazaratzen du eremu partekatua eta begibistakoa izango balitz bezala, 4. atalean jorratutako erabileraren ildotik, eta entzuleari proposizioa zuzentzeaz gain, onartzera behartzen du ihesbiderik gabe. Hala ere, erabilera horren azterketa zaila da eremu dialektal mugatuan agertzen baita eta desberdintasun interpretatiboa lausoa baita; beraz oraingoz ezin dut deskribapen eta ekarpen xeheagorik egin, etorkizunerako utzi beharko dut *ote* partikularen pragmatikalizazioaren azterketa sakona.

8. Laburpena

Artikulu honetan zehar *ote*-ren interpretazioa, edo interpretazioak, aztertu ditut eta haren erabilera nahiko homogenea den arren, ekialdeko hizkeretan erabilera bereizgarri bi garatu dituela proposatzen dut. Hasteko, erabilera orokorrean *ote*-k hiztunak proposizioaren gainean egiten duen gogoeta edota prozesu mentala adierazten du; hortik abiatuta gramatiketan jaso diren erabilera bi nagusiak azal daitezke: hiztunak proposizioaren egiazkotasuna darabilelako inpresioa, bere buruari galdetuko balio bezala interpreta daiteke (§3.1) eta, bestalde, proposizioaren egiazkotasunaz pentsatzeak zalantzak edukitzeko irudipena ekar dezake (§3.2). Interpretazio bien arteko erlazioa tipologikoki lekukotzen da: testuinguru deklaratioetan hiztunaren proposizioarekiko engaiamendu txikia adierazten duen partikulak, testuinguru interrogatibo batean erabiltzen denean, entzuleak eman litzakeen erantzunei engaiamendu txikia esleitzen die, galdera konjekturalak sortuta. Halaber, ipar-ekialdeko hizkeretan orokortzen dabilen *ote*-ren erabilera pragmatiko bereizia dugu (§6): horrelako adibideetan hiztunak informazioa jaso nahi duen galderetan zuzentasun-maila apaltzea eta entzuleak galdeketa batean dagoela ez sentitzea ditu helburu partikularen erabilera horrek; datu tipologikoen ideia horren alde egiten dute, erabilera bertsua baitute errumanierazko *oare* eta mandarinerazko *ha* partikulek, besteak beste. Azkenik, esaldiaren amaieran agertzen den *ote* mota

dugu (§7); nahiz eta haren interpretazioa argitu beharko litzatekeen, ezaugarri berezi bi mahaigaineratu ditut: bateko, erabilera hau ez duten hiztunek ez lukete *ote* testuinguru horietan erabiliko, ohiko kokapenean egonda ere; eta, besteko, *ote*-k horrelako kasuetan ez du hiztunaren ikuspuntua bakarrik adierazten; aitzitik, hiztunaren eta entzulearen arteko hizketa-txandan eragina eduki nahi du.

Erreferentziak

- Altube, S. (1930): *Erderismos*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Altzaga, T. (1994): *Neskazar; Amantxi; Aterako gera; Biozberak*, Sendoa Argitaldaria, Oiartzun.
- Arotçarena, S. (1976): *Grammaire basque*, Jakin, Baiona.
- Arrigarai, B. (1919): *Euskal-irakaspidea: o sea Gramatica del euskera, dialecto guipuzcoano*, San Buenaventura, Totana.
- Astarloa, P.P. (1883): *Discursos filosóficos sobre la lengua primitiva, ó Gramática y análisis razonada de la Euskara ó Bascuence*, Pedro Velasco, Bilbo.
- Azkue, R.M. (1891): *Azkuero Resurrección Mariak eratu ta biurturiko euskal-izkindea*, Astui-ko José-n Moldegintza, Bilbo.
- Azurmendi, J.M. (1996): *Ataungo euskara*, Goierriko euskal eskola kultur elkarte, Lazkao.
- , (1998): *Zegamako euskara*. Goierriko euskal eskola kultur elkarte, Lazkao.
- Barandiaran, J.M. (1972): *Obras completas*, La Gran Enciclopedia Vasca, Bilbo.
- Barbier, J. (1926): *Piarres*, S. Sordes, Baiona.
- Bhadra, D. (2017): *Evidentiality and questions: Bangla at the interfaces*, Rutgers University, New Brunswick, NJ [Doktorego-tesia].
- Biezma, M. & Rawlins, K. (2017): «Rhetorical questions: Severing asking from questioning», in D. Burgdorf, J. Collard, S. Maspong & B. Stefánsdóttir (arg.), *Proceedings of the 27th Semantics and Linguistic Theory Conference*, Marylandeko Unibertsitatea, Maryland, 302-322.
- Bilbao, B. (2002): *Bermeoko euskera kresaltsua: aditza eta fonetika*, Bermeoko Udala, Bermeo.
- Blum-Kulka, S. (1987): «Indirectness and politeness in requests: Same or different?», *Journal of pragmatics*, 11(2), 131-146.
- Burton, S. & Matthewson, L. (2015): «Targeted construction storyboards in semantic fieldwork», in M. R. Bochnak & L. Matthewson (arg.), *Methodologies in semantic fieldwork*, Oxford University Press, New York, 135-156.
- Camino, I. (2009): «Mugako hiztun eta aldaerak ipar-mendebaleko Zuberoan», *FLV*, 111, 153-218.
- Campión, A. (1884): *Gramática de los cuatro dialectos literarios de la lengua euskara*, Eusebio López, Tolosa.
- Chaho, A. (1836): *Études grammaticales sur la langue euskarienne*, Arthus Bertrand, Paris.
- Coniglio, M & Zegrean, I. (2012): «Splitting up Force, evidence from discourse particles», in L. Aelbrecht (arg.), *Main clause phenomena: New horizons*, John Benjamins, Amsterdam & Phidadelphia, 229-256.
- Coyos, J-B. (2013): *Zubererazko istorio, alegia eta ipuin irri-egingarri: Gure Herria aldizkariaren idazleak (1924-1939)*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Davant, J-L. (2008): *Zuberoako literaturaz: antologia laburra*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- de Rijk, R. (1972): «Partitive assignment in Basque», *ASJU*, 6, 130-173.
- , (2008): *Standard Basque: A progressive grammar*, MIT Press, Cambridge, MA.

- Döring, S. (2007): *Zur Kontextverschiebung bei deutschen Diskurspartikeln*, Humboldt-Universität zu Berlin, Berlin & Boston [Master-amaierako lana].
- Eckardt, R. & Beltrama, A. (2018): «Evidentials and questions», *Empirical Issues in Syntax and Semantics*, 12, 121-155.
- Elissalde, J. (1925): «Metsikorat», *Gure Herria*, 5(1-2), 53-81.
- Escandell, M.V. (1987): *La interrogación en español: semántica y pragmática*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid [Doktorego-tesia].
- , (1999): «Los enunciados interrogativos. Aspectos semánticos y pragmáticos», In I. Bosque (arg.). *Gramática descriptiva de la lengua española: entre la oración y el discurso—morfología*, Espasa Calpe, Madrid, 3929-3992.
- Estornés, J. (1985): «Soilo'ren uzta: la cosecha de Zoilo», *FLV*, 17(45), 31-94.
- Etxaburu, J.M. (1972): «Frasen ondarresas», *Euskera*, 17, 104-111.
- Etxamendi, E. (2010): *Idazlanen bilduma 3*, Maiatz, Baiona.
- , (2011): *Idazlanen bilduma 5*, Maiatz, Baiona.
- Etxepare, R. & Uria, L. (2016): «Microsyntactic variation in the Basque hearsay evidential», In B. Fernández & J. Ortiz de Urbina (arg.). *Microparameters in the Grammar of Basque*, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 265-288.
- Euskaltzaindia (1987): *Euskal gramatika. Lehen urratsak II*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Euskaltzaindia (2016): *Euskararen Herri Hizkeren Atlas. VII, Lexikoa, Izen morfologia, sintaxia*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Farkas, D.F. (2017): «Going beyond the prototypical: Special interrogatives and special declaratives», in *Stanford Colloquium*, Stanford University, Stanford, 2017ko abenduaren 8an aurkeztua.
- Fonteyn, L. (2018): «The principle of no synonymy in language change: The facts and the fiction», in *Manchester Forum In Linguistics*, Manchesterreko unibertsitatea, Manchester, 2018ko apirilaren 26-27an aurkeztua.
- Frey, W. (2018): «Root clause phenomena may depend on a private act or on a public act», in *Clause Typing and the Syntax-to-Discourse Relation in Head-Final Languages*, Universität Konstanz, Allensbach, 2018ko maiatzaren 15-17an aurkeztua.
- Garmendia, J. (2014): «*ote*: hiztunaren ziurtasunik eza», *Gogoia*, 12-13, 7-26.
- Gèze, L. (1873): *Eléments de grammaire basque, dialecte souletin: suivis d'un vocabulaire basque-français et français-basque*, Veuve Lamoignon, Baiona.
- Harriet, B.M. (1741): *Gramatica escuaraz eta francesez, composatua frances hitzcunça ikhasi nahi dutenen faboretan*, Fauvet alarguna eta J. Fauvet, Baiona.
- Hiriart-Urruty, J. (1971): *Zezenak errepublikan* [antologi-biltzaile Piarres Lafitte], Franciscanas Arantzazu, Jakin liburu sorta, Arantzazu.
- Izutsu, K. & Izutsu, M.N. (2013): «From discourse markers to modal/final particles», in L. Degand, B. Cornillie & P. Pietrandrea (arg.), *Discourse markers and modal particles: Categorization and description*, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 217-236.
- Ithurry, J. (1895): *Grammaire basque: dialecte labourdin*, Lamoignon, Baiona.
- Krifka, M. (2017): «Assertions and Judgements, Epistemics, and Evidentials», in *Workshop 'Speech Acts: Meanings, Uses, Syntactic and Prosodic Realizations'*, Leibniz-ZAS Berlin, Berlin, 2017ko maiatzaren 29-31n aurkeztua.
- Korotkova, N. (2018): «Less is more. Revisiting interrogative flip», in *Workshop 'Meaning in non-canonical questions'*, University of Konstanz, Konstanz, 2018ko ekainaren 8an aurkeztua.
- Labayen, A.M. (1932): «Mateo Txistu», in I. Gereñu (arg.), *Antzerti 75 urte ondoren*, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 57-84.
- Lafitte, P. (1944): *Grammaire basque: (navarro-labourdin littéraire)*, Le Livre, Baiona.

- Lakarra, J.A. (2019): «*Bon-/bor-/bol-* familiaren berreraiketarako (II): Etimologia, partikulen historiaurrea eta hots-lege batzuen irregularitateez», in I. Epelde & O. Jauregi (arg.), *Bihotz ahots. M.L. Oñederra irakaslearen omenez*, UPV/EHU, Bilbo, 377-396.
- Landart, D. (1983): «Bai ala ez», *Egan*, 1-6, <<http://www.teatro-testuak.com/gordailua/LandartDBaiAlaEz.htm>>.
- Lardizabal, F.I. (1856): *Grammatica vascongada*, Ignacio Ramon Baroja, Donostia.
- Larramendi, M. (1729): *El imposible [sic] vencido. Arte de la lengua Bascongada*, Antonio Joseph Villargordo, Salamanca.
- Larrasquet, J. (1939): *Le basque de la Basse-Soule orientale*, C. Klincksieck, Paris.
- Larre, E. (1987): «Bidea eta bizia», *Herria*, 1929, 1, <https://w390w.gipuzkoa.net/WAS/CORP/DKPAzokoPrensaWEB/buscar.do?amicus=69560&lang=eu&anti_cache=1578174746513#>.
- Larzabal, P. (1991): *Piarres Larzabal idazlanak II*, Elkar, Donostia.
 ———, (1992): *Piarres Larzabal idazlanak IV*, Elkar: Donostia.
- Lécluse, F. (1826): *Grammaire basque*, J.n-M.eu Douladoure / L. M. Cluzeau, Tolosa/ Baiona.
- Littell, P.; Matthewson, P. & Peterson, T. (2010): «On the semantics of conjectural questions», in T. Peterson & U. Sauerland (arg.), *Evidence from evidentials, University of British Columbia Working Papers in Linguistics*, Columbia Britainiarreko Unibertsitatea, Vancouver, 89-104.
- Lüders, U.J. (1993) *The Souletin verbal complex: New approaches to Basque morphophonology*, Lincom Europa, Munich & Newcastle.
- Malamud, S.A. & Stephenson, T. (2014): «Three ways to avoid commitments: Declarative force modifiers in the conversational scoreboard», *Journal of Semantics*, 32(2), 275-311.
- Matthewson, L. (2004): «On the methodology of semantic fieldwork», *International journal of American linguistics*, 70(4), 369-415.
- Mitxelena, K. & Sarasola, I. (2017): *Orotariko euskal hiztegia*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Monforte, S. (2018): «Question particles in Basque», *Isogloss. A Journal on Variation of Romance and Iberian Languages*, 4, 29-53, doi: <https://doi.org/10.5565/rev/isogloss.48>
 ———, (2020a): *Galderetako -a, al eta ote partikulak euskaraz: sintaxia, mikroaldakortasuna eta interpretazioa*, UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz [Doktorego-tesia].
 ———, (2020b): «Syntactic analyses of modal particles through the microvariation of Basque ote», *Glossa: A Journal of General Linguistics*, 5(1), 1-29.
 ———, (2021): «On the pragmatic development of modal particles in Navarrese-Lapurcian Basque: *Hori emain ote nauzu?*», in S. Hancil, & A. Haselow (arg.), *Studies at the Grammar–Discourse Interface*, John Benjamins, Amsterdam, 58-75.
- Montoya, E. (2004): *Urdazubi eta Zugarramurdiko euskara*. UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz [Doktorego-tesia].
- Obenauer, H-G. (2004): «Nonstandard *wh*-questions and alternative checkers in Pagotto», in H. Lohnstein & S. Trissler (arg.), *Syntax and Semantics of the Left Periphery, Interface Explorations*, De Gruyter Mouton, Berlin & Boston, 343-384.
 ———, (2005): «La syntaxe des questions non standard: les questions de surprise-désapprobation en bellunese», *Recherches linguistiques de Vincennes*, 33, 55-90.
 ———, (2006) «Special interrogatives-Left Periphery, *wh*-doubling, and (apparently) optional elements», in J. Doetjes & P. González (arg.), *Romance Languages and Linguistic Theory 2004*, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 247-273.
- Olano, M. (1998): *Areso eta Leitzako hizkerak: (bertako hitz eta historian barrena)*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.

- Ormaetxea, J.L. (2005): *Aramaioko euskara (azterketa dialektologikoa)*, UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz [Doktorego-tesia].
- Orpustan, J-B. (2019): *Basque et Français. Méthode abrégée de traduction Navarro-labourdin classique*, Izpegi, Baigorri.
- Pikabea, J. (2005): *Aginaga: errioko jarduerak eta bertako hiztegia*, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Tan, J. & Mursell, J. (2018): «Embedding evidence in Tagalog and German», in D. Ayou, A. Celle & L. Lansari (arg.), *Tense, Aspect, Modality, and Evidentiality: Crosslinguistic perspectives*, John Benjamins, Philadelphia/ Amsterdam, 185-212.
- Thikoipe, M. (2007): *Hotz bero: ixtorioak*, Maiatz, Baiona.
- , (2009): *Jin bezala*, Maiatz, Baiona.
- Van Eys, W.J. (1873): *Dictionnaire basque-français*, Maisonneuve, Paris.
- Vanrell, M. d. M.; Ballone, F.; Schirru, C. & Prieto, P. (2014): «Intonation and its interfaces in Sardinian polar questions», *Loquens*, 1(2), e1-e16.
- Villasante, L. (19809): *Sintaxis de la oración simple*, Editorial Franciscanas Aránzazu, Oñati.
- Yang, X. & Wiltschko, M. (2016): «The confirmational marker *ha* in Northern Mandarin», *Journal of Pragmatics*, 104, 67-82.
- Zubiri, I. & Zubiri, E. (1995): *Euskal gramatika osoa*, Didaktiker, Bilbo.

